

En spelmanssafari i norra Östergötland

2	Inledning	
4	Resväg	
5	Gustaf Andersson	Sandudden
7	Carl Larsson	Kolvetorp
8	Ivar Grundström	Igelfors
11	Hjalmar Åsberg	Igelfors
11	Johan Åsberg	Igelfors
12	Karl Lindblad	Igelfors
14	Bertil Johansson	Ängtorpet
17	C.A. Lindblom	Åndenäs
20	Anders Persson	Åndenäs
21	Alfred Andersson	Lotorp/St. Lövnäs
23	Gustav Andersson	Övetorp
24	Gustav Carlsson	Bjursjöbäck
24	Oskar Carlsson	Bjursjöbäck
27	Johan Andersson	Sankebäck
28	Karin Höglund	Sandudden
28	Margareta Höglund	Sandudden
30	Zittra-Lasse	Sandudden

Folkmusikgruppen
Getingen
Margareta Höglund Erik Pettersson Anne Blomberg

En spelmannssafari i norra Östergötland 31 maj 2001

*Vilken bra låt, vem är den efter?
Och var bodde han?*

Folkmusik är inte bara bra musik utan även rötter tillbaka i tiden - till människor som använt musiken och till platser där den ljudit.

För att ge djup och bakgrund till den musik vi spelar för Folkmusikgruppen Getingen med fruar och man runt i norra Finspångs kommun en strålande vacker majdag 2001.

Vi började och slutade hemma hos Margareta och Lars-Olof Höglund i Sandudden, vilka lagt ner ett stort förberedelsearbete inför vår resa.

Vi som reste:

Margareta och Lars-Olof Höglund
Kerstin och Erik Pettersson
Carin och Arne Blomberg

Den gamla fridlysta Ringshulteeken på vägen mellan Malthult och Börgöl har nog sett en del spelmän passera under seklerna. År 1927 var omkretsen 47 dm och nu var den 53,5 dm i brösthöjd. Över 1,7 m i diameter!

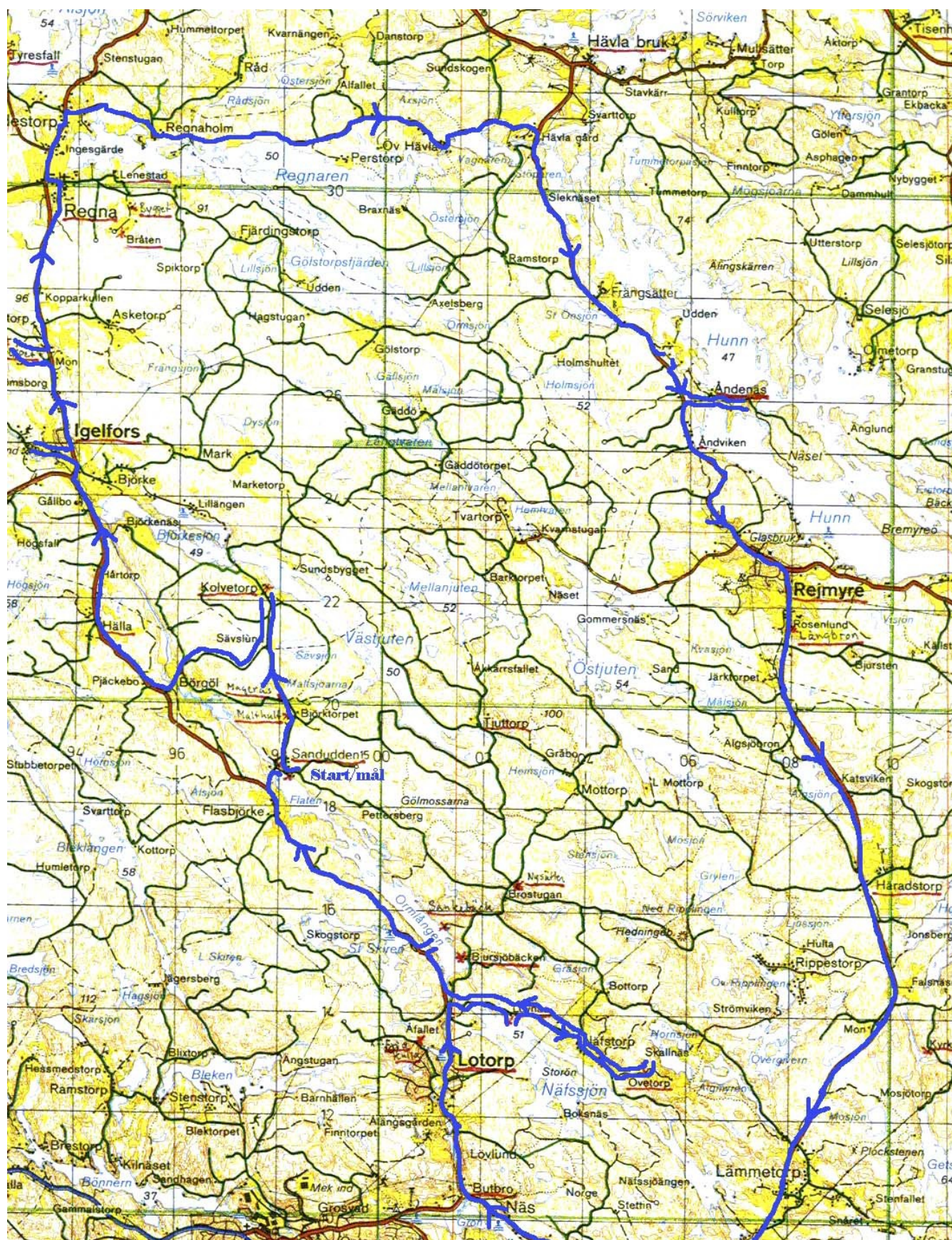

I kyrkbyn Regna med omnejd har det funnits många spelmän. Men vårt enda uppehåll denna gång var matrasten på hembygdsgården.

I hembygdsföreningens arkiv finns Ängtorparns trådspelare och inspelningar, notuppteckningar samt fotosamling. Där finns också notuppteckningar efter Igelförsspelmännen. De är gjorda av kantorn och läraren Nils Campbell under 1940-talet.

Vår färdväg

Gustaf Andersson 1857-1937

Högsäter, Sandudden, Finspång

Gustaf Andersson, Sandudden ca 1930
Foto ur Svenska Låtar

Född i Lilla Malthult, även kallat Magerås. Han hade arbetat som dräng, martin- och skogsarbetare.

Gustaf lärde sig spela av Carl Larsson, Kolvetorp, där han en tid var dräng och av C.A. Lindblom från Rejmyre. Det berättas att Gustaf blev skickad av Lindblom till bron vid Kolvetorpedamm för att höra näcken spela.

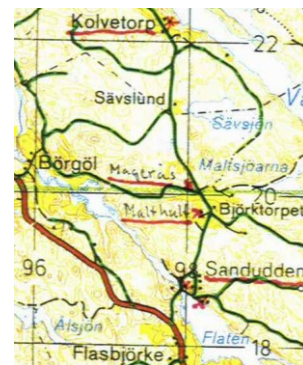
”Pjunkspelade” enligt Gunnar Gustavsson i Kolvetorp. Kallades Åse-Gösse eller Åse-Gustaf efter stället Magerås.

Gustaf Andersson är representerad i Svenska Låtar Östergötland med 11 melodier (nr 47-57). Följande data är hämtade ur Sv Låtar:

Förre skogsarbetaren Gustaf Andersson i Sandudden, Risinge, är lärjunge till Lindblom och Karl Larsson i Regna. I sitt tolfte år fick han av fadern en fiol på vilken han tillägnade sig de första grunderna efter gehör. Snart kom han i förbindelse med traktens spelmän av vilka Karl Larsson, som var arrendator på Kolvetorp i Regna socken, och Lindblom, som då bodde i Skedevi och av vilken han fått lära sig noterna, voro de vilka övat det största inflytandet på hans utveckling som spelman.

Gustaf Andersson, som är född 1857 i Malthult, Risinge, har en del av sina melodier från skomakaren Anders Petter Fyr från Regna, född omkring 1840, befallningsmannen på Stjärnvik Dahlgren, hemmansägaren Erik Andersson i Hälla, Kalle Breman i Nysäter samt en dräng vid namn Sundkvist från Malthult.

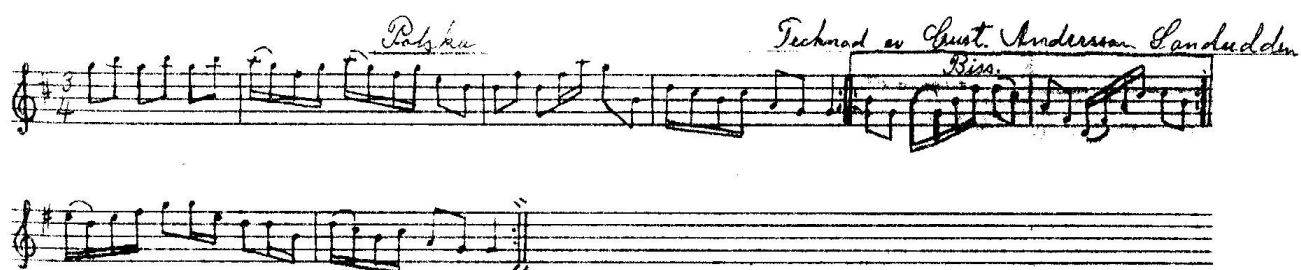
Av följande elva melodier ha de tvenne första avskrivits ur en Andersson tillhörig notbok, de övriga är upptecknade 1930 av Olof Andersson.

Avtagsvägen till Sandudden ligger mitt emellan Lotorp och Igelfors. Åk höger efter bron, därefter uppför backen.

Stugan Högsäter II i Sandudden, som den ser ut idag. Här bodde Gustaf Andersson.

55. POLSKA

Andersson lärde polskan som barn av Karl Larsson.

56. POLSKA Sv.L. Östergötland

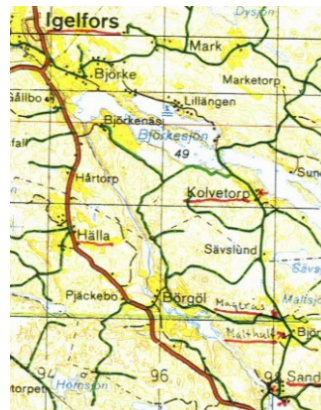
Text: Nu ä de jul igen, dä vänder om igen,
ja tror att jula räcker änn' te påska.

Carl Larsson 1823-1888

Kolvetorp, Regna sn, Finspång

Jordbrukare och auktionsförrättare. Lärde sig spela av fadern Lars Gustafsson, född 1778 och av Lars-Erik i Trollhult, som senare flyttade till S:t Anna under greve Spens. Carls bröder Per, Johannes, Anders och Erik spelade också fiol. Erik spelade till vänster och flyttade till Dalarna som skogsvaktare. Carl spelade Lindblomslåtar och lärde Gustav Andersson "Åse-Gustav" spela när Gustav var dräng hos honom.

Carl var morfar till Gunnar Gustavsson, skogsarbetare, hembygdsforskare samt samlare av gamla sägner och berättelser.

Kolvetorp ligger cirka 4 km norr om Sandudden

Polska efter Carl Larsson, Kolvetorp, Regna socken

Polska efter Carl Larsson, Kolvetorp, Regna socken.

Ivar Grundström 1887-1965

Igelfors, Regna sn, Finspång

Ivar Grundström var lieriktare vid Igelfors bruk. Han var född i Älvdalen 1887.

Ivar spelade med sina grannar Hjalmar Åsberg och Kalle Lindblad och med Bertil Johansson i Ängtorpet.

Hjalmar bodde i samma hus, Kalle i huset bredvid och till Ängtorpet var det cykelavstånd.

De f.d. arbetarbostäderna ligger i anslutning till Igelfors bruk.

Foto L-O Höglund

Stora huset på Bruket. Ivar Grundström med familj bodde i högra delen, i den vänstra bodde Hjalmar Åsberg. Bertil i Ängtorpet spelade in deras spel på 1950-talet på sin trådspelare. De spelade bl.a. Södermanlands Reg:s paradmarsch tillsammans.

Ur notbok efter Ivar Grundström, Igelfors (f 1887 i Älvdalen, död 1965 i Igelfors). Notboken påbörjad 1912. Bertil i Ängtorpets favoritlåt.

Soloxen finns inspelad med Bertil Johansson i Ängtorpet och Karin Höglund

Sivert Grundström – son till Ivar – hade
mycket att berätta om spelmän och gamla
tider.

Fr.v. Erik och Kerstin Pettersson, Lars-
Olof Höglund, Sivert Grundström,
Margareta Höglund, Carin Blomberg.

Ur Notbok efter
X Ivar Grundström
Jgelfors, 10/2 1912.

Wals i sin Östergötland

X

Hambo Palkett *Un qui's à un qui's à un qui's à un*
Suon de ille

Babopnard

Spelades gärna av Bertil i Ängtorpet. Finns inspelad med honom och Karin Höglund och även med Ivar och Hjalmar.

Ur notbok efter Ivar Grundström, Igelfors (f 1887 i Ävdalen, död 1965 i Igelfors). Notboken påbörjad 1912

*Uppst. av Gust. Grundström
Egen Notboken* *Brunstergsvälsan* *Karl Tengvall* *Ivar Grundström
Igelfors*

D.C. från början, till 3. kapt.

Brunstergsvälsan komponerad av Ivar Grundström, lierikare på Igelfors Bruks liesmedja (1888-1965).
Notboken efter Bertil Johansson, Ängtorpet. Välsan finns inspelad.

Johan Åsberg 1866-1944

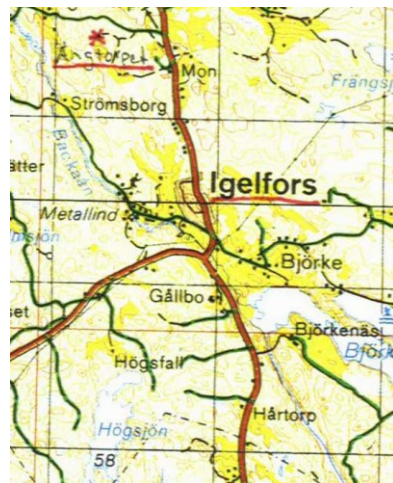
Hjalmar Åsberg 1894-1981

Igelfors, Regna sn, Finspång

Johan Åsberg arbetade som liesmed vid Igelfors bruk. Han härstammade från Älvdalen och hade lärt sig spela av sin morbror Horn i Leksand.

Johan Åsberg spelade med Karl August Lindblom och hade många av hans låtar på sin repertoar. En av hans elever var Ängtorparn (Bertil Johansson, Ängtorpet. I Regna Hembygdsförenings arkiv finns en del av Johans låtar upptecknade av kantorn och läraren Nils Campbell.

Hjalmar Åsberg, son till Johan, var född 1894 i Järnboås, Västmanland. Liksom fadern arbetade Hjalmar som liesmed vid bruket. Han var duktig att sekundera och spelade med Ivar Grundström, Kalle Lindblad och Ängtorparn (Bertil Johansson). Efter fadern hade Hjalmar många Lindblomslåtar. Hjalmar finns inspelad.

De f.d. arbetarbostäderna ligger i anslutning till Igelfors bruk.

Arbetarbostäderna låg nära bruket och här bodde flera skickliga spelmän. Hjalmar Åsberg med familj bodde i den vänstra delen.

Spelmännen som brukade spela till dans och fester i Igelfors under 1920-40-talet. Man dansade på liemagasinet.

Stående fr.v.

*Hjalmar Åsberg, liesmed och synare
Konrad Håkansson, liesmed
Ivar Grundström, lieriktare*

Sittande fr.v.

*Göte Åsberg, bror till Hjalmar
Gunnar Grundström, smed, bror till Ivar
Einar Åsberg, dräng – senare smed
– bror till Hjalmar.*

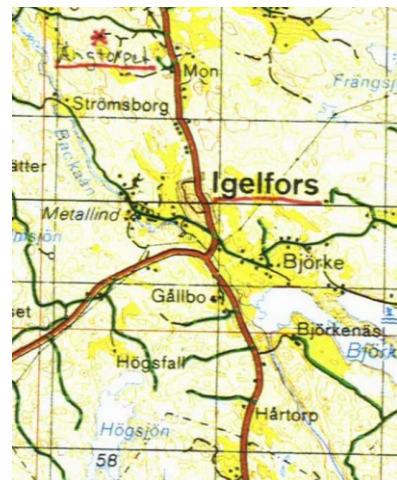
Karl Lindblad 1878-1951

Igelfors, Regna sn, Finspång

Kalle Lindblad var liesmed vid Igelfors bruk. Han var född i Malung 1878, ”man hörde dalspråket ifrån ’en”, som Ängtorparn sa. Hans morfar Samuel Matsson (f. 1815) från Malung var också spelman.

Kalle spelade med sina grannar Hjalmar Åsberg och Ivar Grundström och han besökte ofta Bertil Johansson i Ängtorpet. Han byggde även fioler – totalt sex stycken – och fick diplom i Skänninge 1929.

De f.d. arbetarbostäderna ligger i anslutning till Igelfors bruk.

Igelfors liar var välkända och exporterades till många länder. Bruket sysselsatte många människor och familjerna bodde tätt i arbetarbostäderna. Kalle Lindblad bodde i det lilla huset rakt fram och i huset till vänster bodde Ivar Grundström och Hjalmar Åsberg. Bakom fotografens rygg ligger ännu ett stort hus där bl.a. Hjalmars far, Johan Åsberg, bodde.

Kalle Lindblads hambopolska.

Spelad av Bertil Johansson, Ängtorpet.
MH.

Spelmännen Ivar Grundström, Kalle Lindblad och Hjalmar Åsberg vid Sv. Järn- och Metallarbetarförbundets avd. 210 i Igelfors, omkring 1927.

Den i C. Polka efter liesmeden Kalle Lindblad, Igelfors.

Spelad av Bertil Johansson, Ängtorpet.
MH

Bertil Klas Albert Johansson 1916-1985

Ängtorpet, Igelfors

Bertil Johansson spelade med liesmederna i Igelfors och lärde noter av Johan Åsberg. Gjorde tidiga ljudinspelningar med trådspelare, som han byggde själv av efterskickade halvfabrikat. Apparaten och hans inspelningar finns på Regna Hembygdsgård. Bertil hade dålig syn men skötte lantbruket och

Ängtorpet ligger knappt 2 km norr om Igelfors. En liten väg genom skogen leder till torpet.

skogen på Ängtorpet efter faderns död omkring 1930 och tog hand om sin mor så länge hon levde. Mot slutet bodde han på pensionärshemmet i Igelfors, men behöll Ängtorpet och for hem dit så ofta han kunde.

Förutom fiol spelade han dragspel, både två- och femradigt, tramporgel, mandolin och cittra. Han spelade ofta in sig själv och andra. Många spelmän besökte honom för att spela ihop.

Bertil spelades in av Märta Ramsten på Svenskt Visarkiv och dokumenterades i ett Filikromenprogram i Sveriges Radio tillsammans med Karin Höglund i april 1985. Han dog på hösten samma år.

Fjortonårspolskan

Komp. 1930 av Bertil Johansson.
Ängtorpet. Igelfors.

Bertil som barn utanför Ängtorpet.

Bertil "Ängtorparn" Johansson (1916-1985), Ivar Grundström (1887-1965) och Hjalmar Åsberg (1894-1981).

Bertil's gamla vals

Komp. av Bertil Johansson
Ängtorpet, Järfors

Bertil's gänglåt

Komp. av Bertil Johansson
Ängtorpet, Järfors

Nedskrivn. av
Masquada Högland
Bertil var född 1916 och dog 1985.

Trots sin dåliga syn var Bertil mycket fotointresserad. På ett trickfoto, som han själv gjort, spelar han fiol, dragspel och mandolin samt dokumenterar det hela på trädspelaren.

Ängtorpens sista vals (1982)

Komp. Bertil Johansson, Ängtorpet,
Jgelfors

Nedtecknat av Margareta Höglund.
Bertil spelade den alltid rakt igenom
med repisen en gång.

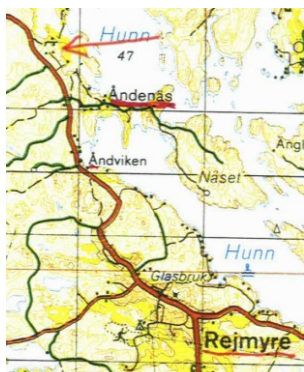

Karin Höglund och Bertil Johansson utanför
Ängtorpet 1979.

Carl August Lindblom 1832-1898

Åndenäs, Skedevi sn, Finspång

Åndenäs ligger en halvmil norr om Rejmyre.

Lindblomsstugan finns vid gamla vägen, strax öster om den nuvarande. Privat väg, kör inte in utan att kontakta någon av de fritidsboende vid vägen!

Carl August Lindblom var 1800-talets store läromästare i nordöstra Östergötland och stora delar av västra Sörmland. Han var född den 29 oktober 1832 och började spela fiol när han var sju år gammal. Han lärde bl.a. av klockare Johan Fredrik Österberg i Risinge (1799-1847) och en trädgårdsmästare Eriksson i Finspång. Han betraktades som utlärnd folkmusiker när han var 12 år gammal och anlätades flitigt vid danser, bröllop och andra större kalas.

Han var murare till yrket, men sysslade också med att måla och tapetsera. Han var urmakare, plåtslagare, kakelugnsmakare – ja en riktig tusenkonstnär som en av hans elever sa. Ibland arbetade han också i Rejmyre som smed vid glasbrukets smedja.

Lindblom vandrade vida omkring, tog olika uppdrag både som hantverkare och spelman. Han bodde tidvis hos sina elever, gav dem undervisning och skrev av sina notböcker åt dem. Han fick rykte om sig att han spelade hellre än att han murade och att han söp lika gärna som han spelade. Dessutom ansågs han som en farlig kavaljer i småstugorna. Åren 1872-79 står inskrivet i husförhållslängden att *mannen lefver skild ifrån hustrun på obestämd ort*.

Varje midsommar engagerades Lindblom av greve Lewenhaupt på Beckershov i Östra Vingåkers socken. Midsommarfesten var mycket stor med tusentals besökare. Man dansade till Lindbloms musik hela midsommarhelgen och för detta fick spelmannen 50 kronor – en halv årslön på den tiden!

Hans repertoar förändrades efter tidens växlingar. 97 låtar ur två spelmansböcker från 1853 och 1856 finns sammanställda av Östergötlands och Södermanlands Spelmansförbund och publicerade i samlingen *C.A. Lindblom* (Södermanlands museum, Småskrifter 1985) och här finns huvudsakligen polskor och valser medan senare – ännu otryckta – samlingar innehåller även hambopolketter, schottisar, polketter.

Det hände även att Lindblom spelade i de fina salongerna. Vid herrskapsbaler i Österåker i Sörmland spelade han 2:a fiol, storspelmannen August Widmark, Vingåker svarade för 1:a fiol, organisten Åkersteen, Julita, altfiol och organisten Högström, Österåker spelade cello.

Carl August Lindblom avled de 6 februari 1898 på Rejmyre sjukstuga.

ALFRED VOUGT.

Lindblomsstugan – som den kallas än i dag – med sina grindstolpar i sten. De fanns medtagna i bouppteckningen efter Lindblom, värda 3 kronor.

25 *Polka*Stämning 34 *Polka*10 *Polka*

Tre exempel ur Lindbloms låtsamling från 1856 enligt avskrift 1935 av Albert Gustafson, Västra Vingåker.

Polskorna – som troligen har benämnts Pollonesse eller Polonise i originalet – är av 1700-talstyp, men polkan var en modern dans på 1850-talet, med måttligt tempo och sirligt framförd. Tempot ökade under slutet av 1800-talet när man började dansa polkett (=liten polka).

Ett halvt decennium efter Lindbloms notpräntande blev den här polkan en schlager. Texten till Kovan kommer kovan går skrevs av Emil Norlander till revyn Den förgyllda lergöken, 1900.

Vals "af Lindblom". ur notbok efter August Widmark. Vingåker

SCHOTTIS ur notbok skriven 1896 av C A Lindblom, Rejmyre

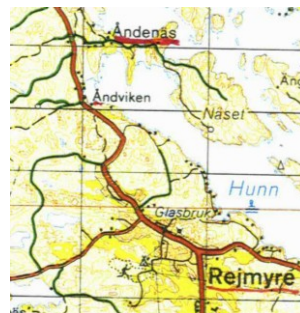
Anders Persson 18??-1901

Åndenäs, Skedevi sn, Finspång

Anders Persson i Åndenäs var samtida med Lindblom. Han var lantbrukare och bodde på näset, inte långt från Lindblomsstugan.

Folkskollärare A.P. Andersson, V Vingåker sände 1880 in 75 uppteckningar av visor och låtar till Musikaliska Akademien. Bland dessa finns tre melodier efter Anders Persson. De två polskorna har anmärkningen *Spelad på viol af bonden Anders Persson i Åndenäs, Skedevi* och den tredje melodin – en marsch – har anmärkningen *Brudmarsch. Spelad på klarinett av Olof Erson i Skarbjörke och på viol af Anders Persson i Åndenäs, Skedevi socken. Melodien tycks vara en variant af den Bellmanska till sången: "Portugal, Spanien, etc."*

Dottersonen Erland Sterner, Rejmyre har berättat att Anders Persson även spelade klarinett.

Anders Persson bodde i Åndenäs, några km norr om Rejmyre.

Poliska (B16)

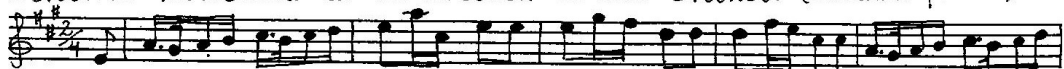
Poliska (B23)

Brudmarsch (Folkmelodier nr 13)

Schottis förmedlad av dottersonen Erland Sterner. (Lösblad. E i A.P.A.)

Alfred Andersson 1872-1948

Stora Lövnäs och Lotorp, Risinge sn, Finspång

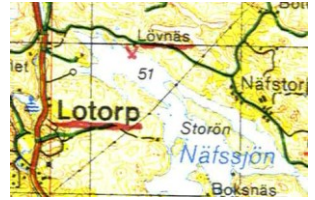
Alfred Andersson.
Bild ur Boken om Lotorp

Alfred Andersson var elev till C.A. Lindblom och flitigt anlitad som dansspelman i trakterna kring Lotorp och Regna. Han föddes 1872 i Stora Lövnäs och som vuxen arbetade han som bruksarbetare och sågverksarbetare.

Han har till Nordiska Museet lämnat omfattande beskrivningar om hur han lärde sig spela av Lindblom, berättat om Lindbloms trollkonster och om vad som dansades till musiken.

En omfattande notsamling finns bevarad efter Alfred Andersson. Nio häften har bundits samman och innehållet spänner över flera decenniers spelmansgärning. Här finns pollonesser av 1700-talstyp, fransäs, kadrilj, hambopolkett, polka, schottis och över hundra valser. Men boken innehåller även ett antal militärmarscher och schlagers från 1900-talets början – här finns en hel spelmansrepertoar med över 300 låtar, utan den selektion som finns i samtida uppteckningar.

Alfred Andersson avled 1948.

Alfred Andersson bodde som vuxen i Lotorp. Han var född i Stora Lövnäs som ligger norr om Näfssjön.

Av Alfred Anderssons barndomshem återstår inte mycket; en röjning i skogen, en igenrasad jordkällare och en skylt som talar om att detta är resterna av Lilla Lövnäs. Lars-Olof Höglund hävdade dock bestämt att vi var vid Stora Lövnäs. Lilla Lövnäs ligger 300 m längre ner mot Näfssjön

No 25. *Walls.*

(of G. A. Lindblom.)

No 27.

Schedvi. Porträttföreling. Marsch.

(of G. A. Lindblom.)

No 311.

Rheinländer! Die Hölztauer!

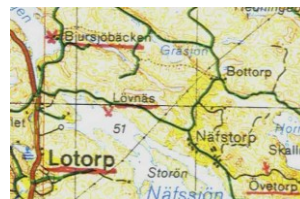
Gustav Andersson 1826-1916

Övetorp, Risinge sn, Finspång

Anders Gustav Andersson var brukare under Finspong. Han kunde spela mycket bra och kallades "Spelern".

Han var född i Hällestad 1826 och brukade den västligaste gården i Övetorp – den s.k. Spelere-stugan.

Gustav Andersson avled 1916.

Övetorp ligger vid en liten skogsväg nordost om Näfssjön.

I Finspångsboken finns denna bild med texten "Arvid Strömberg med sin fiol i hemmet, Brunnshuset, ca 1910".

Enligt Arne Bard är detta fel – det är 'Spelern', Anders Gustaf Andersson, Övetorp. Arvid Strömberg var måg till Gustaf Andersson, därav förväxlingen av foton. I slutet av sin levnad bodde Gustaf hos mågen i Brunnshuset i Finspång.

En så'n vacker, örtrik ängsmark med sjöutsikt!

Här trodde vi att Spelere-stugan låg, men senare fick vi besked om att torpet låg en bit härifrån, på andra sidan vägen...

Det här stället hette Hagalund eller Snörpa. I bakgrunden Hornsjön

Gustaf Carlsson 1872-1932

Oskar Carlsson 1878-1961

Bjursjöbäck, Risinge sn, Finspång

Spelmansbröderna Gustaf och Oskar Carlsson var båda elever till C.A. Lindblom i Rejmyre.

Oskar är representerad i Svenska Låtar Östergötland:

Oskar Carlsson, ca 1935.
Bild ur Sv. Låtar Östergötland

Bröderna Gustaf och Johan Oskar Carlsson från Bjursjöbäck i Risinge socken, den förre fiskare till yrket och bosatt i Ekeön, Risinge, den senare anställd vid järnvägen och boende i Lindö vid Norrköping, äro båda elever till Lindblom. Den yngre av bröderna, Johan Oskar, som är född 1878, var omkring sju år gammal då Lindblom kom till hans föräldrahem för att ge den äldre brodern lektioner i fiolspelet och han passade då på att tillägna sig de lärdomar som egentligen voro ämnade för den äldre. Både Gustaf och Johan Oskar spelade sedan på bröllop och danser tillsammans med Lindblom.

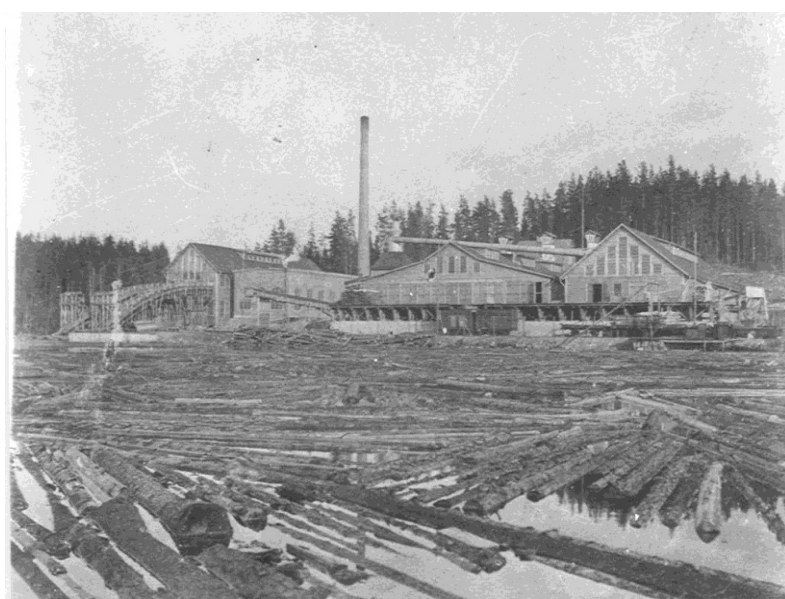
Johan Oskar är notkunnig och har i sin ägo ett avsevärt antal av de melodier Lindblom spelade. Denne var en spelman som förstod att följa med sin tid, och den stora repertoar han efter hand hopbragte kom att förete en blandning av gammalt och nytt. Här funnos å ena sidan polskor som kunnat följas så långt tillbaka som till 1730-talet, å andra sidan valser, polkor etc., som stamma från 1800-talets sista årtionden. De handskrifter som bevarats efter Lindblom av hans forna elever, bland dem Johan Oskar Carlsson, innehåller ett avsevärt antal melodier tillhörande sistnämnda kategori.

Av här meddelade sju låtar ha n:r 40-41 upptecknats direkt efter Carlssons föredrag. N:r 42-46 äro avskrivna ur en notbok som tillhört Lindblom, innehållande ett 80-tal melodier: polskor, nyare valser, mazurkor, hambopolketter, polkor o.d.

Bjursjöbäck bäck ligger vid Ormlången, några km norr om Lötorp.

Oskar och Gustaf var spelkamrater med Alfred Andersson och liksom Alfred har även Oskar i Nordiska Museets etnologiska undersökningar berättat om hur det var att spela och om olika festligheter och danser som han spelade på:

Xyvikens sågverk i Ormlångens södra del var arbetsplats åt många. Sågen drabbades av brand 1970 och återuppfördes aldrig.
Foto av hyvlaren Carl Bruce 1918

Det var vanligt på bondlandet att efter auktionernas slut blev det dans. Lindblom lär ibland ha spelat på auktionerna vid Tjuttorp ett par dagar i sträck. Även vid marknader var det dans. Det var en trollkonstnär som även hade en dockcirkus och han for från den ena marknaden till den andra. Hans namn var Livengren och han hade föreställningar på dagen och på kvällen blev det dans. Min bror och jag spelade många gånger åt honom. På Regnamarken fick vi hoppa ut genom tältet för att rädda oss från ett vilt slagsmål. Det var socknarna som "grälat sta emellan".

Det finns skilda meningar om dansandets anseende. Det var ju mycket superi av männen och de som hatade dansen hittade på många fel om uteliv och osedlighet. Jag som spelade på dans när jag var 12 år ansågs som ett satans barn och blev angripen ibland. När jag varit borta och spelat på dans så fanns det många personer som jag ogärna ville möta dagen därpå. De religiösa skyllde på mig, om jag inte spela så blev det ingen dans. Jag spelade en gång vid Igelfors bruk. Det var dans i en liten uthusbyggnad. Vid 12-tiden kom man från bönehuset, för det var en förfärlig väckelse som gått fram. De kastade sig på knä och började att bedja och ropa på Gud och om jag inte gav mig iväg så skulle strängarna skäras av, så vi fick loma oss iväg. Men några åtgärder från präst och myndigheter förekom inte vad jag vet.

Sjön Ormlångens södra del emellan Bjursjöbäck och Yxvikens nedbrunna sågverk. Bilden är tagen från den gamla timmerlossningsplatsen.

41. POLSKA

efter Lindblom

Detta var den första polska Carlsson lärde av Lindblom.

40. P O L S K A

Carlsson lärde polskan av sin moder, som brukade sjunga den.

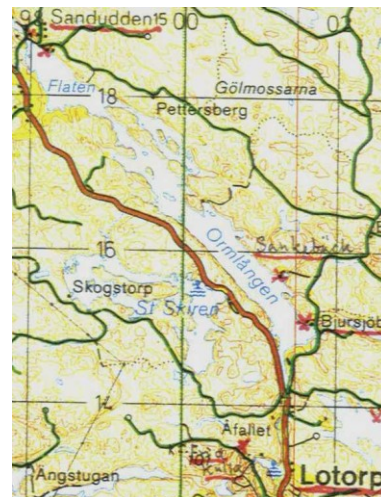

Nej, bilden är inte uppochnedvänd. Det var en helt vindstillå vårdag!

Johan Andersson 1874-1941

Sankeback, Risinge sn, Finspång

Johan Andersson var skogsarbetare och elev till Lindblom. Spelade mycket med Gustav Andersson, Högsäter, Sandudden. Det berättas att han om söndagsmornarna rodde till Sandudden för att spela.

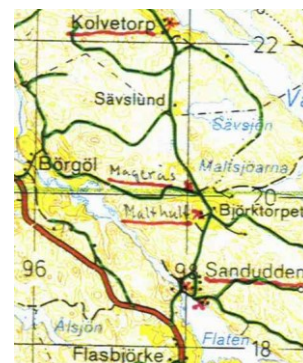
Sankeback ligger vid Ormlången, några km norr om Lotorp.

Sankeback sett från Ormlångens västra sida

Margareta o Karin Höglund

Skogvaktarbostället, Sandudden, Finspång

Sandudden ligger mitt emellan Lotorp och Igelfors. Åk höger efter bron, därefter uppför backen. Skogvaktarbostället ligger t.v. ovanför backen

I skogvaktarbostället bor Margareta och Lars-Olof Höglund, och där har riksspelmannen Karin Höglund växt upp.

Karin (f. 1964) började spela fiol 1973. Åren 1977-80 åkte hon till Stockholm och spelade för Ole Hjort. Under tiden följde hon med mamma Margareta till spelmanslaget i Finspång (med Tuve Carlsson i spetsen), till bröderna Hellström i Lyngsjöhagen på Vikbolandet, till Ängtorparn och på spelmansförbundets träffar. Sommartid åkte familjen ofta runt på spelmansstämmor.

Efter högstadiet gick Karin på Kappellsbergs musikskola i Härnösand, där Røjås-Jonas var fiollärare. Efter ett par år på Ingensund blev det Musikhögskolan i Malmö.

År 1981 spelade hon upp vid riksspelmansstämman i Gränna och fick Zornmärket i brons och året därpå – 1982 – blev hon riksspelman på stämman i Linköping. Samma år fick hon också Finspångs kommuns kulturstipendium p.g.a. utmärkelsen.

Karin är sedan några år violinist vid Helsingborgs Symfoniorkester.

Karin Höglund och Torbjörn Näsbon spelar i Botten, Regna

Margareta Höglund (f. 1936) är välkänd som spelman och vissångare i Östergötland. Hon spelar fiol, cittra och dragspel och har starkt bidragit till att sprida intresset för cittran. Hon har lett åtskilliga cittrakurser och även spridit kunskap om Zittra-Lasse och hans verksamhet. Hans ursprungliga fabrik ligger inom synhåll från hennes hem.

År 1992 fick Margareta Höglund Finspångs kommuns kulturstipendium och även kulturföreningen Cittronilerna belönade henne med stipendium för sitt arbete att lyfta fram den lokala historien om ackord-zittran och göra den populär igen.

Margareta är född i Björnsjö, Norrbärke socken i Dalarna och har spelmän i släkten. Morfars far Jan-Erik Hjulström var mjölnare och spelman från Malingsbo socken. På bilden tillsammans med sin hustru Anna-Stina.
Foto Karl-Erik Forslund

Margaretas "gubbcirkel" 1992

Karins mammas schottis

Komponerad av Margareta Höglund
Förbättrad av Karin Höglund,
Sanduddén.

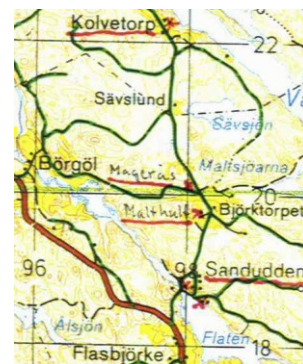

Adolf Larsson "Zittra-Lasse" (1857-1935)

Sandsta, Sandudden, Finspång

Zittra-Lasse är ute på en roddtur i sjön Flaten. Det vita huset i backen är Sandsta – hans hem och hans fabrik. T.v. stora kolhuset i Sandudden där Zittra-Lasse tidigare arbetade. Huset revs omkring 1929-30. Huset var över 70 m långt.

Sandudden ligger mitt emellan Lotorp och Igelfors. Till höger efter bron, därefter t.h. i backen.

Zittra-Lasse var ingen spelman men har ändå stor betydelse för folkmusiken – inte bara i Sverige. Ackordcitrarn är vanlig i många musikaliska sammanhang, inte minst de folkliga, och uppfinnaren av instrumentet är just Adolf Larsson från Sandudden!

Margareta Höglund har forskat om ackordcitrarn och dess tillkomst. Hon skriver bl.a.:

Adolf Larsson var född 1857 i Björke, Regna sn. Som tolvåring började han arbeta som dräng. Han hade fin sångröst och hans husbonde lånade ibland ut honom som underhållare. Betalningen tog husbonden hand om. Så småningom bildade Adolf familj och kom till Sandudden. Där arbetade han som kolmottagare vid kolhuset nere vid kajen.

Kolmottagaren tog emot och noterade det träkol som bönder, arrendatorer och torpare levererade. Kolet lastades på pråmar som gick till Lotorps bruk, ett av de största järnbruken i Sverige på den tiden.

Adolf var religiös och aktiv inom Missionsförbundet. Han fick låna en liten pedalcittra av goda vänner ”för att få musik i verksamheten”. Man kunde bara spela i en

Cittrafabriken i Sandudden blev även vykort. Tillverkningen skedde i övervåningen och familjen bodde i bottenvåningen.

tonart på cittran, men Adolf byggde om pedalrättningen för fyra tonarter och genom affärsmannen John Fröberg i Lotorp (Sveriges postorderpionjär) sökte och fick han patent.

Men Adolf var ändå inte nöjd och hans fortsatta utvecklingsarbete ledde fram till ackordcittran – dessutom försedd med dur/mollomkopplare. Även detta instrument patenterades och medaljbelönades på utställningarna i Stockholms 1897, Norrköping 1906 och Lund 1907.

Hittills hade Adolf, efter en arbetsdag på 12-15 timmar, tillverkat cittrorna hemma i "Kolkammaren", som hans lilla stuga kallades. Försäljningen gick bra men instrumentet kopierades av tyska cittrafabriker och med hjälp av advokaten, politikern och sedermera statsministern Karl Staaf fick han en uppgörelse med tyskarna fick han en stor summa pengar som han använde till att bygga sin stora villa med familjebostad i nedervåningen och cittrafabrik i övervåningen.

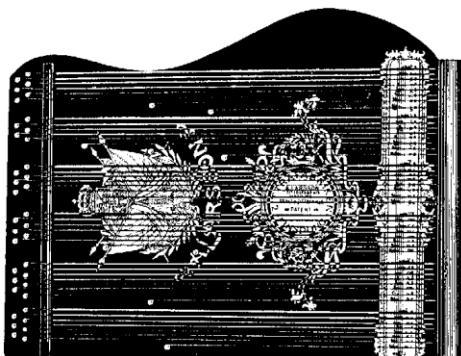
Cittrorna – eller Zittrorna, som Adolf skrev – gjordes i flera olika modeller och med varierande antal ackord. Vanligast var Praktik-zittra n:o 4 med sju ackord. Försäljningen gick genom John Fröbergs postorderfirma i Lotorp och nådde över hela landet och även till Amerika och Adolf Larsson blev känd som "Zittra-Lasse".

Omkring 1915 flyttade Adolf Larsson med sin fabrikation till Finspång. Han lät trycka sin egen priskurant. Dessutom köpte han bil och startade taxirörelse. Sonen David fick så småningom överta verksamheten. Adolf Larsson dog 1935, 78 år gammal. Hans cittror finns kvar i många hem och är de välbevarade så är de fortfarande spelbara med den speciella Finspångsklangen

12 — ZITTRAFABRIKEN, FINSPÅNG —

Praktik-Zittran N:o 5.

Storlek 190×375×48 m.m.

6 accord: f, c, g, d, a och e.

48 strängar, därav 11 förkortade.

Pris med pappetui 16.75. 11.-

" " trälåda 18.50. 2.75

Reformlåda till n:o 5 endast på extra beställning.

En liten nätt och billig zittra, som rönt livlig efterfrågan.

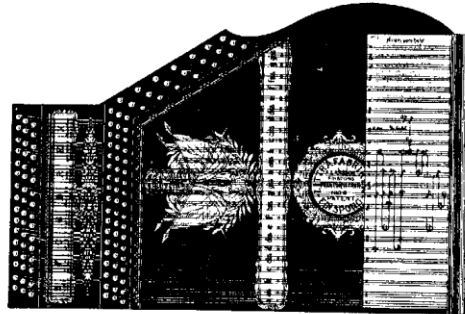
God musik.

— ZITTRAFABRIKEN, FINSPÅNG — 13

Praktik-Zittran N:o 6.

Storlek 560×370×75 m.m.

8 accord: b, f, c, g, d, a, e och h. 123 strängar, melodiavdelning, omfattande 2 oktaver (med 3 strängar i varje ton). Stäm i kromatisk skala. Spelas medels ledning av för zittran tryckta s. k. noter, (där även text är tryckt) vilka vem som helst, utan musik-kännedom, förstår och kan spela, när man endast har att anslå de strängar, som finnas mitt över punkterna på den å notbladet dragna ledlinjen, och erhålles då **stark melodi**. Harmonierna (ackordens anslag) äro utsatta i bokstäver. Dylaka noter kan vem som helst göra sig till den **melodi som önskas**.

Denna zittra, beundrad för sin enkelhet i spelningen och den skönhet musiken erbjuder, när den liknar pianomusik; kan användas ensamt å större lokaler, ty den har **stark** musik och ersätter såväl orgel som pianino i hemmet då såväl ung som gammal kan spela den.

Pris med trälåda och noter till c:a 30 sänger Kr. 34.—. 46